

to-business transacties.¹⁸⁷

In British Columbia, Canada is sinds 2012 de wetgeving aangepast om online geschiloplossing een volwaardige plaats te geven in de rechtspraak. Inmiddels kunnen consumenten hun klachten en geschillen op het gebied van consumentenrecht en onroerend goedbelasting in Canada al via daarvoor bestemde websites aanmelden voor online geschiloplossing.

18.9 Mediation in strafzaken

Jent Bijlsma en Janny Dierx

18.9.1 Strafrecht

Tot aan het begin van de negentiende eeuw was het in Europa gebruikelijk dat burgers zelf onderling ongewenst gedrag van de een ten opzichte van de ander oplosten.¹⁸⁸ Herstel door middel van schikken en schadevergoeding was de gulden regel en vergelding door middel van strafoplegging door de staat was nauwelijks aan de orde. Vanaf 1800 veranderde dit, onder invloed van codificatie van de Napoleontische Wetboeken van Strafrecht.¹⁸⁹ Heden ten dage is staatsmonopolie op het toepassen van vergelding via strafrecht bijna universeel een vanzelfsprekendheid. De ‘mis-daad’ wordt gezien als onrechtmatige daad jegens de ander en als inbreuk op de publieke rechtsorde. Dit laatste legitimeert overheidsingrijpen, ongeacht de wensen van het slachtoffer, die in wezen buiten spel komt te staan. De staat is als derde partij in het conflict de sterkste partij. Hij heeft het ‘geweldsmonopolie’ dat door inzet van politie, Openbaar Ministerie en rechtspraak wordt uitgeoefend. En hij kan dwangmaatregelen toepassen zoals opsluiting en oplegging en incassering van schadevergoedingen.

De laatste decennia is een meer instrumentele visie op strafrecht ontstaan: het strafrecht wordt meer en meer gezien als een middel om veiligheid (lees: afwezigheid van criminaliteit) te bewerkstelligen.

Het strafrecht richt zich vooral op de verdachte, oftewel: op de mogelijke dader. Bewijsbaarheid van de daad en toerekeningsvatbaarheid staan op de voorgrond.¹⁹⁰ Tot 2011 kwam de term slachtoffer in het Wetboek van Strafvordering niet voor.

De dadergerichtheid van de machtige staat vraagt om rechten van de verdachte. Deze moet zich – met steun van een advocaat – kunnen verweren tegen de staat.¹⁹¹ De processuele rechten van verdachten zijn sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw, mede onder invloed van Europees recht, versterkt. Deze

ontwikkeling gaat tot op de dag van vandaag door: verdachten kregen onder invloed van Europees recht in 2016 recht op bijstand door een raadsman bij het politieverhoor.

Het slachtoffer daarentegen heeft alleen recht op bijstand door een advocaat bij ernstige gewelds- of zedenmisdrijven en als nabestaande van een levensdelict (een delict dat andermans dood tot gevolg heeft).¹⁹² Toch is de rol en de positie van het slachtoffer in het strafprocesrecht, zoals neergelegd in het Wetboek van Strafvordering (Sv), sinds het eind van de twintigste eeuw ook aan het veranderen. Ook dit gebeurt onder invloed van Europese kaderbesluiten en richtlijnen en door de sterke invloed van slachtoffer-emancipatiebewegingen. Er is sprake van uitbreiding van slachtofferrechten (recht op schadevergoeding, invoering en uitbreiding van het spreekrecht) en van een verbreding van het strafrechtelijke begrip slachtoffer. De aandacht voor het voorkomen van secundaire victimisatie (herhaald slachtofferschap) is ook toegenomen.¹⁹³ Secundaire victimisatie van slachtoffers ontstaat mede als gevolg van de bejegening door justitiële autoriteiten en de voor veel slachtoffers onbevredigende wijze waarop ze betrokken worden in het strafproces. Sinds 2011 is in het Nederlandse Wetboek van Strafvordering een apart hoofdstuk opgenomen over slachtoffers en hun rechten. Als slachtoffer wordt aangemerkt: degene die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden.

In vele opzichten is het slachtoffer, vergeleken met de verdachte, in het Nederlandse strafproces nog steeds een onvolwaardige procespartij.¹⁹⁴ Tegelijkertijd bestaan er aarzelingen ten aanzien van verdergaande verbreding van de (rechts)positie van slachtoffers. De vrees bestaat dat dit leidt tot verharding van standpunten, tot meer juridisering en tot een verregaande 'claimcultuur' waardoor noties als herstel, verantwoordelijkheid en (mogelijke) verzoening uit beeld raken.

De beweging die deze laatste doelen nastreeft – en naar andere vormen van herstel – heet *restorative justice* of herstelrecht. Onderdeel van herstelrecht is toepassing van mediation in strafzaken. En hoewel mediation in strafzaken in ons land in vergelijking met veel andere landen laat is geïntroduceerd, beginnen de contouren van een jongvolwassen toepassing zich langzaam af te tekenen.¹⁹⁵ Slachtofferhulp is in ons land van oudsher gekoppeld aan criminaliteitspreventie. Slachtofferschap werd lang vooral als een individueel en praktisch en/of als gezondheidsprobleem gezien. Wellicht verklaart ook dit de trage invoering van herstelgerichte processen in het strafproces.¹⁹⁶

18.9.2 Herstelrecht

Centrale begrippen in het herstelrecht zijn de gerichtheid op de ontstane schade en de verplichtingen die dit genereert voor de dader, waarbij participatie en betrokkenheid voorop staat.

De term restorative justice kwam in de jaren zeventig van de vorige eeuw wereldwijd in zwang. Zo stelden de Noor Christie en de Nederlanders Hulsman en Bianchi het primaat van het strafrecht ter discussie.¹⁹⁷ In Australië schreven wetenschappers over ‘het beschamen’ van fout en het prijzen van wenselijk gedrag.¹⁹⁸ In Nieuw-Zeeland werden *family group conferences* aangeprezen en in het jeugdrecht toegepast.¹⁹⁹ In Nederland wordt een variant daarvan door de Eigen Kracht Centrale in de jeugdzorg toegepast (de zogenaamde Eigen Kracht-conferenties). Ook in Zuid-Amerika kwam het vanaf de jaren negentig tot implementatie van ‘herstelgerichte’ praktijken en invoering van mediation in strafzaken.²⁰⁰

Het gedachtegoed van herstelrecht is gebaseerd op sociaalwetenschappelijk en criminologisch onderzoek. Van belang is de empirisch getoetste ‘socialecontroletheorie’. Criminaliteit is volgens deze theorie het gevolg van verzwakte sociale verbanden (het zogenaamde afnemend ‘sociaal kapitaal’), verzwakte sociale controlemechanismen en van de manier waarop kinderen tegenwoordig worden grootgebracht.²⁰¹ Onder invloed van deze theorie zijn herstelgerichte en op gedragsveranderingen gerichte antwoorden geformuleerd. Ook de zogenaamde Vreedzame Scholen en de Vreedzame Wijkaanpak die in de Verenigde Staten en in Nederland zijn ontwikkeld met als doel pedagogische *civil communities* te creëren, vloeien daaruit voort (zie paragraaf 18.5.2).²⁰² Volgens Howard Zehr is restorative justice ‘*a process to involve, to the extent possible, those who have a stake in a specific offense to collectively identify and address harms, needs and obligations in order to heal and put things as right as possible*’.²⁰³

De uiteindelijke doelen van herstelrecht zijn drieledig:

1. zorgen dat de besluitvorming in de handen is van degenen die het meest betrokken, geschrokken en beïnvloed zijn door het strafbare feit;
2. streven naar gerechtigheid en herstel van vertrouwen via rechtvaardigheid, heling en transformatie; en
3. het verminderen van de kans op toekomstige feiten.

Het herstelrecht betreft meerdere actoren, zo wil en kan het herstelrecht rechtvaardigere procedures bieden. Daders krijgen verantwoording voor

schadeherstel en het nemen van persoonlijke verantwoordelijkheid. Dit kan bijdragen aan een persoonlijke transformatie en aan re-integratie in de samenleving. De dader doet dit bijvoorbeeld door het ondergaan van een specifieke behandeling, het ontwikkelen van persoonlijke competenties en waar mogelijk door het zoeken van genezing van de oorzaken van de criminaliteitsbron (zoals verslaving). Doordat de verantwoordelijkheid bij de dader komt te liggen, komen verlangens en belangen van slachtoffers ook beter aan bod.

Uitgangspunten en kenmerken van herstelrecht

Terwijl herstelrecht en strafrecht in principe dezelfde doelen nastreven (genoegdoening voor slachtoffer en maatschappij, herhaling van het gedrag voorkomen en herstel van de openbare orde), is de route die daarvoor wordt gekozen verschillend. De belangrijkste kenmerken van herstelrecht zijn de navolgende:

- Slachtoffer en dader staan centraal, in plaats van de staat versus de dader.
- Slachtoffers beslissen zelf over deelname en resultaten, dit draagt bij aan (symbolisch) herstel van de ongelijke verhoudingen.
- De dialoog wordt bevorderd waarbij de feiten onder ogen worden gezien, in plaats van het voeren van een debat waarbij het ‘bagatelliseren’ van de ernst van het gebeurde en het zo klein mogelijk maken van het aandeel van de verdachte beproefde strategieën zijn om de strafoplegging te ontlopen of te verminderen.
- De daad wordt veroordeeld, waarbij de dader kans krijgt om verantwoordelijkheid te nemen voor herstel én voor de toekomst (inclusief toekomstig gedrag).
- Verantwoordelijkheid nemen is belangrijker dan aansprakelijkheid vaststellen.
- Er is ruimte voor emoties van alle betrokkenen en de verwerking van psychische en emotionele belasting.
- De omgeving is betrokken en wordt niet beperkt tot de in strafrechtelijk opzicht erkende hoofdpersonen: de verdachte en het slachtoffer.²⁰⁴
- Herstel en gedragsverandering zijn belangrijker dan leedtoevoeging.
- Deelname aan herstelbemiddeling leidt tot significant minder recidive dan het klassieke strafrecht.²⁰⁵

18.9.3 De wettelijke basis van herstelrecht in Nederland

Nederland heeft sinds 1 januari 2012 een systeem van ‘mediation naast

rechtspraak', vastgelegd in artikel 51h Wetboek van Strafvordering.²⁰⁶ Verwijzing naar mediation maakt deel uit van de normale strafrechtelijke procedure, al blijkt uit het derde lid van artikel 51h Sv dat bemiddeling ook na afloop van de strafzaak mogelijk is.²⁰⁷ Justitiële autoriteiten houden rekening met mediationuitkomsten die zo het resultaat van de strafzaak kunnen beïnvloeden. Artikel 51h Sv luidt:²⁰⁸

1. Het openbaar ministerie bevordert dat de politie in een zo vroeg mogelijk stadium het slachtoffer en de verdachte mededeling doet van de mogelijkheden tot bemiddeling.
2. Indien een bemiddeling tussen het slachtoffer en de verdachte tot een overeenkomst heeft geleid, houdt de rechter, indien hij een straf en maatregel oplegt, daarmee rekening.
3. Het openbaar ministerie bevordert bemiddeling tussen het slachtoffer en de veroordeelde, nadat het zich ervan heeft vergewist dat dit de instemming heeft van het slachtoffer.
4. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld betreffende bemiddeling tussen het slachtoffer en de verdachte of tussen het slachtoffer en de veroordeelde.²⁰⁹

Het in voetnoot 22 aangehaalde beleidskader herstelbemiddeling van het ministerie van Veiligheid en Justitie benadrukt dat de verwijzing naar mediation vooral in het belang van het slachtoffer moet zijn. Om die reden moet het slachtoffer goed geïnformeerd zijn om over de vrijwillige deelname te kunnen beslissen. Het beleidskader stelt ook dat de verdachte (of de veroordeelde) die mee wil doen aan mediation, de feiten die aan de strafzaak ten grondslag liggen moet erkennen. In 2016 en 2017 werd in de Tweede Kamer een reeks moties en amendementen aangenomen die de uitvoering van mediation in strafzaken verstevigen.²¹⁰

De pluspunten en kansen van mediation in strafzaken zijn legio: gevoelens over de gebeurtenissen persoonlijk uiten, constructievere verwerking, persoonlijke genoegdoening, (mogelijk) herstel van de relatie, herstel van communicatie met de omgeving, betonen van spijt, aanbieden en aanvaarden van excuses, betalen van schadevergoeding, aanvaarding van een symbolische boetedoening (denk aan: een donatie aan een goed doel, vrijwilligerswerk, therapie, een vaardigheidstraining), aanvaarden van (zinvolle) straf, nemen van de eigen verantwoordelijkheid en een positieve invloed op de re-integratie van de dader.²¹¹

18.9.4 Mediation in strafzaken

Om invulling te geven aan artikel 51h Sv heeft het ministerie van Veiligheid en Justitie tussen 2013 en 2016 pilots gefinancierd. De pilots werden onder meer uitgevoerd bij rechtbanken. In de gemeente Utrecht werd een pilot uitgevoerd waarbij de politie, na afstemming met het Openbaar Ministerie, direct naar mediation verwees.²¹² Deze Utrechtse politiepijot heeft geleid tot het ontwikkelen van het zogenaamde Utrechts mediatiemodel, waarbij zowel mediation in strafzaken als herstelbemiddeling lokaal in samenhang plaatsvindt en door mediators wordt samengewerkt met buurtbemiddeling en met de zogenaamde Vreedzame Wijkaanpak (zie paragraaf 18.5.2). Er werden in het kader van deze pilots ruim 1.700 strafzaken doorverwezen naar mediation. Deze zijn geëvalueerd door Intervict, het victimologisch onderzoeksinstituut van de Tilburg University.²¹³ Ruim 70% van de deelnemers aan het onderzoek was positief over de aanpak. Mediations werden in het onderzoek als ‘geslaagd’ beschouwd als sprake was van een gezamenlijke overeenkomst of vaststellingsovereenkomst. Hierbij past de kanttekening dat mediations niet alleen als geslaagd hoeven te worden beschouwd als sprake is van een eindresultaat dat op papier wordt vastgelegd. Soms is het deelnemen aan een gesprek zelf voldoende of is het voor een slachtoffer belangrijk om juist níet mee te werken aan een schriftelijk resultaat of een gezamenlijk verzoek aan de verwijzende instantie. Zelfs het weloverwogen weigeren van deelname aan een mediation kan bij slachtoffers voor herstel van evenwicht en *empowerment* zorgen. De mediations die werden verwezen vanuit de rechtbanken hadden een slagingspercentage van 80%. In de politiefase was dit 74%.

Zware en lichte zaken

Ervaring uit binnen- en buitenland leren dat justitiële systemen de behoefte hebben om criteria op te stellen voor doorverwijzing van ‘geschikte’ strafzaken naar mediation. Vaak starten doorverwijzingen in het jeugdstrafrecht, waar de professionals (jeugdrechters, politie, hulpverleners) gevoelig zijn voor het bieden van ‘een tweede kans’ aan jeugdige delinquenten.²¹⁴ Vanuit het strafrecht voor volwassenen kiezen verwijzers in eerste instantie voor de zogenaamd ‘lichtere’ zaken (bedreiging, vernieling, openlijke geweldpleging, mishandeling) waar relatief lage straffen opgelegd kunnen worden. Deze trend zagen we ook in Nederland. Toch bleek gaandeweg de uitvoering van deze pilots met mediation in strafzaken ook in ons land dat in beginsel álle zaken met een aangehouden verdachte en diens slachtoffer geschikt zijn. Bepalend voor de uitkomsten van de

mediations is veeleer of *deze specifieke* verdachte(n) en *dit/deze specifieke* slachtoffer(s) met elkaar in gesprek kunnen en willen gaan. Er werden in de eindfase van de pilots dan ook in strafrechtelijke zin zwa(a)r(d)e(re) zaken met succes doorverwezen naar mediation (fraude, verduistering, toebrengen van zwaar lichamelijk letsel, verkeersongevallen, huiselijk geweld en zedenmisdrijven).

Bij mediation in strafzaken worden de ‘geschiktheid’ en ‘compatibiliteit’ van de deelnemers in aparte voorgesprekken (in caucus) verkend. Deze individuele gesprekken zijn methodisch cruciaal als voorbereidingshandeling. Door het stellen van vragen brengt de mediator het proces eerst individueel op gang. Er wordt onder meer ingegaan op de beleving van betrokkenen, de mogelijke vooroordelen, de menselijke neiging om (te) snel conclusies te trekken en de mogelijke verschuiving van gevoelens over het gebeurde wordt verkend. Ook de emotionele belasting, die soms te groot kan zijn omdat het aanbod voor mediation bijvoorbeeld te vroeg komt, wordt beoordeeld.

Deze voorfase leidt tot een antwoord op de vraag of een gezamenlijk gesprek zinvol en mogelijk is. Als dat niet het geval is, wordt gekeken of er andere mogelijkheden zijn om toch iets van herstel te bewerkstelligen. Dit kan ook in een zogenaamde pendel-mediation gebeuren.

Hoe de procedure uiteindelijk in het vat wordt gegoten (dit is maatwerk), in mediations in strafzaken worden deelnemers niet alleen geconfronteerd met de eigen gedachten en aannames over de ander maar ook met aannames die de ander heeft over henzelf. Slachtoffers krijgen, indien aan de orde, verantwoordelijkheid voor het eigen aandeel. De mediator moet in staat zijn om gevoelige onderwerpen en heftige emoties (ook uit eigen beweging) te benoemen en deelnemers te begeleiden in de (vaak biologisch bepaalde) processen die hen parten hebben gespeeld. Vaak kampen betrokkenen met hevige gevoelens van boosheid, wraaklust, schuld en schaamte. Vooral schaamte blijkt een maar al te vaak onderschatte bron van agressie, zeker als het gaat om preciaire zaken waarbij het (culturele) zelfbeeld en de beleefde werkelijkheid niet met elkaar in de pas lopen.²¹⁵

Voorbeelden van mediation in strafzaken

Zedenmisdrijf en dreiging eerwraak

Tijdens een familieruzie komt naar boven dat twee zussen langdurig door hun neef zijn misbruikt (het ging om een familie met een migratieachtergrond). Zowel dader als slachtoffers waren tijdens het misbruik minderjarig. Gedwongen door en onder dreiging van de familie doen de jonge vrouwen aangifte. De officier van justitie verwijst de zaak, via het Mediationbureau, door naar

mediation. Na een aparte intakefase met de dader en diens vriendin volgt een reeks gesprekken – eerst afzonderlijk en daarna in wisselende samenstelling – in binnen- en buitenland in verschillende samenstellingen met slachtoffers, gezinsleden (ouders en broer) van de slachtoffers, gezinsleden (ouders en broer) van de dader, de relaties van de slachtoffers en de dader. Uiteindelijk spreken ook de dader en de echtgenoot van een van de slachtoffers met elkaar. In de mediation wordt ook bekend dat de dader zelf eerder is misbruikt door een neef die inmiddels als volwassene een vooraanstaande positie binnen de familie inneemt en zich opwerpt als leidend bij ‘de aanpak’ van de dader/neef die hij zelf heeft misbruikt. Uiteindelijk komen de twee slachtoffers en de dader die wordt verdacht in de door de officier van justitie verwezen zaken tot eindovereenkomsten. Deze eindovereenkomsten fungeren vervolgens ook als basis voor het aanvragen van een tegemoetkoming uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven door de slachtoffers. Deze zaak is gepubliceerd in *Mediation Nederland* 2016/1, nr. 10.

Verduistering van familievermogen

Een zoon ontdekt verduistering van vermogen van zijn bejaarde vader ter grootte van ruim 75.000 euro. Hij doet mede namens zijn vader aangifte tegen zijn zus en haar man. Het OM vervolgt beiden en de meervoudige strafkamer van de rechtbank verwijst de zaak naar mediation. De mediation wordt gestart als pendelbemiddeling en blijft dat uiteindelijk. Na een reeks gesprekken tekenen partijen een vaststellingsovereenkomst, die voor het verkrijgen van een executoriale titel wordt vastgelegd in een notariële akte. De rechtbank veroordeelt de zus en haar man voor verduistering tot 200 uur werkstraf onvoorwaardelijk, met een voorwaardelijke gevangenisstraf van zes maanden en een proeftijd van twee jaar onder de voorwaarde dat de zus en haar echtgenoot de financiële afspraken die zijn opgenomen in de vaststellingsovereenkomst nakomen. Deze zaak is gepubliceerd in *Mediation Nederland* 2016/2, nr. 2.

Meer voorbeelden van mediations in strafzaken zijn te vinden op de website www.immediate.nu en worden gepubliceerd in de tijdschriften *Mediation Nederland*, *Tijdschrift voor Herstelrecht* en *Tijdschrift Conflicthantering*.

18.9.5 De mediator in strafzaken

In deze paragraaf gaan we in op de specifieke kennis en kunde van de mediator in strafzaken en diens vakgebied.

De juridische aspecten van mediation in strafzaken

Het strafrecht is een zeer gejuridiseerd terrein en voortdurend aan verandering onderhevig.²¹⁶ Mediators dienen rekening te houden met de juridische aspecten van het strafproces en regelmatige beleidswijzigingen. Vooral de gang van zaken rond een mogelijke schadevergoeding en de specifieke aspecten van de vaststellingsovereenkomst in strafzaken moeten goed worden bestudeerd. Dat geldt ook voor de actualiteiten in het strafrecht en de mogelijkheden om daar via mediation in strafzaken op aan te sluiten.

Het resultaat van een geslaagde mediation in strafzaken wordt doorgaans vastgelegd in een overeenkomst (afspraken) of in een vaststellingsovereenkomst in de zin van artikel 7:900 BW.²¹⁷ De vaststellingsovereenkomst is een civiel instrument dat ingebracht wordt in het strafproces. Het blijkt dat verwijzers (officieren van justitie, rechters) behoefte hebben aan enige informatie over de door partijen geleverde inspanningen en gemaakte afspraken tijdens de mediation. Deze informatie bevordert dat verwijzers goed met de uitkomsten van de mediation rekening houden. Dat is uiteraard in het belang van alle partijen. De mediator heeft de taak om zowel een vaststellingsovereenkomst te schrijven die de afspraken van partijen onderling vastleggen (en waarvan zij de nakoming ook onderling op zich nemen) als de afspraken waarvan partijen aan de verwijzer vragen om deze over te nemen en/of op te leggen.

Het is daarbij uiteraard belangrijk niet tegen de wil van partijen of ‘per ongeluk’ de overeenkomst zo te formuleren dat deze kan worden gelezen als een strafrechtelijke bekentenis en kan worden gebruikt als ‘aanvullend bewijs’. De vaststellingsovereenkomst in strafzaken kan, als partijen dat wensen, een gezamenlijk verzoek van partijen aan de verwijzer bevatten. De mediator in strafzaken let erop dat zo’n verzoek in de strafrechtelijke context ‘begrepen’ kan worden en uitvoerbaar is.

Slachtoffer en belanghebbenden

Op grond van de Aanwijzing slachtofferzorg²¹⁸ moet bijvoorbeeld aan slachtoffers bij de aangifte worden gevraagd of zij zich met een civiele vordering schadevergoeding willen voegen in het strafproces. Het slachtoffer of andere direct-getroffenen die juridisch als benadeelde partij kunnen worden erkend, kunnen zich ook later nog uit eigen beweging melden. Slachtoffers kunnen hulp krijgen van slachtofferhulp om het zogenaamde ‘voegingsformulier benadeelde partij’ in te vullen. Mediation biedt de mogelijkheid om partijen bij het proces te betrekken die normaal gesproken in strafrechtelijke zin ‘buiten schot’ blijven. Zo kunnen er vaststellingsovereenkomsten gesloten worden waarbij partners of vrienden van slachtoffers en verdachten partij zijn. De mediator in strafzaken

kan dus anderen dan slachtoffers in strafrechtelijke zin betrekken bij de mediation, maar moet dan adequate voorlichting kunnen geven over de verschillen tussen hun positie in de mediation en in het strafrecht.

Schadevergoeding

Een ander voorbeeld is dat het lot van de vordering van schadevergoeding van de benadeelde partij in het strafrecht na het uitbrengen van de dagvaarding door het Openbaar Ministerie afhankelijk wordt van de uitkomst in de strafzaak. Als de verdachte niet zou worden veroordeeld voor het ten laste gelegde feit, dan wordt de schadevergoeding door de rechter ook niet toegekend. Als wel een veroordeling volgt, kan de rechter (net zoals de officier van justitie in een eerder stadium een strafbeschikking kan nemen) een zogenaamde schadevergoedingsmaatregel opleggen (art. 36f Wetboek van Strafrecht).²¹⁹ Deze schadevergoeding wordt in dat geval geïnd door het Centraal Justitieel Incassobureau. Ook kan de rechter de vordering ‘niet ontvankelijk’ verklaren, als beoordeling ervan een onevenredige belasting voor het strafproces zou zijn. De mediator zal met deze mogelijkheden doorgaans al rekening houden bij het opstellen van het gezamenlijke verzoek van partijen aan de verwijzer. De mediator dient ervoor te zorgen dat de eventuele rechten op schadevergoeding van een slachtoffer niet buiten diens wil of onbedoeld worden aangetast door deelname aan mediation.

Een in mediation afgesproken schadevergoeding wordt om dezelfde redenen bij voorkeur volledig vergoed, bij voorkeur als bedrag ineens en bij voorkeur voorafgaand aan het tekenen van een vaststellingsovereenkomst. Dit ter voorkoming van valse beloftes en secundaire victimisatie als gevolg van vorderingen die later oninbaar blijken te zijn. Als voldoening vooraf onverhoopt niet mogelijk is, kan in de vaststellingsovereenkomst een verzoek worden opgenomen aan de verwijzers om de gevorderde schade op te leggen. De mediator zorgt er dan voor dat in de vaststellingsovereenkomst wordt vastgelegd dat het niet de bedoeling is dat de vordering komt te vervallen bij vrijspraak of afwijzing van de vordering om andere redenen. Een andere taak van de mediator is om zich ervan te vergewissen dat de betrokkenen ‘bevoegd’ zijn om een vaststellingsovereenkomst te tekenen.²²⁰

Dit betekent dat de mediator in strafzaken uit eigen beweging anticipeert op de strafrechtelijke context, om secundaire victimisatie te voorkomen.

Partijautonomie

Het strafproces start doorgaans door een aangifte bij de politie.²²¹ Op dat moment verliest de aangever de eigen beslissingsbevoegdheid en wordt de

publiekrechtelijke betrokkenheid van de justitiële autoriteiten als ‘derde’ partij geactiveerd. Partijen beslissen vanaf dat moment ook niet meer zelf over wat er met de strafzaak gebeurt. Een verwijzing naar mediation doet daar niets aan af. Een geslaagde mediation heeft in het Nederlandse systeem van ‘mediation naast rechtspraak’ geen *automatische* rechtsgevolgen. De verwijzende instantie dient rekening met de uitkomsten te houden, maar alleen voor zover partijen deze via een gezamenlijk verzoek of resultaat kenbaar maken. Ook kan de verwijzende instantie op grond van de eigen beoordelingsvrijheid en beslissingsbevoegdheid afwijken van het door partijen gevraagde. Een officier van justitie of rechter kan bijvoorbeeld vanwege ‘de geschokte rechtsorde’ toch straf opleggen, terwijl partijen verzochten daarvan af te zien. Het is dan uiteraard wel belangrijk dat justitie zo’n beslissing goed motiveert.

De conclusie moet in ieder geval zijn dat bij mediation in strafzaken de partijautonomie op voorhand is ingeperkt. De mediator die het proces begeleidt moet partijen hierover goed (laten) voorlichten. Hierbij dient de mediator ook de eventueel gevoelde druk bij de deelname bespreekbaar te maken. Aandacht verdient de achterdocht die slachtoffers kunnen hebben over de oprechtheid van de motieven van de dader. Het slachtoffer moet zich hierover een oordeel kunnen vormen en in vrijheid besluiten of, en in hoeverre, hij wenst deel te nemen aan de mediation.

Moraliteit

Het werken in strafzaken roept vragen op over moraliteit: wat is goed en wat is verkeerd gedrag? Dit vergt dat mediators in strafzaken in staat zijn om hierover met partijen (soms pittige) gesprekken te voeren. Maar het aangaan van de dialoog over opvattingen over moraliteit geldt ook de mediators in strafzaken zelf. Om die reden zijn zowel in de opleidingen van mediators in strafzaken als in de intervisie het bevragen van opvattingen over goed en kwaad, over slachtofferschap en daderschap en over de betekenis van strafrecht als zodanig belangrijke thema’s.

Zoals aangestipt gaat aan een strafzaak (een vermoeden van) een geconstateerde gedragsovertreding van een juridische norm vooraf. Dat normen niet universeel zijn leidt ertoe dat bepaald gedrag in het ene land niet, maar in een ander land wel als normoverschrijding en strafbaar wordt betiteld. Alleen al daarom is kennis over en bewustzijn van de door de mediator zelf gehanteerde normen een voorwaarde om adequaat te kunnen handelen in strafzaken.²²²

Niet alleen de partijen in de strafzaak worden naar de mediator verwezen (ze komen dus niet uit eigen beweging), de mediator in strafzaken wordt ook ‘verwezen’ naar partijen; de mediator wordt als het ware door de samenleving

‘op pad gestuurd’. Het werkzaam zijn als mediator in strafzaken vergt dat de mediator ook daarover op een verstandige manier met partijen kan spreken en partijen mee kan nemen in de achterliggende visie. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) ontbeert weliswaar nog het recht op herstel, toch werkt de mediator in strafzaken in de praktijk aan de totstandkoming van herstelrecht als mensenrecht. Als u mediator in strafzaken zou willen worden, probeert u het zich maar eens voor te stellen, een aanvulling van de UVRM met een artikel 31: ‘Eenieder die in conflict geraakt is met een ander heeft het recht tot en wordt in staat gesteld om, in samenspraak met die ander, onder begeleiding van een neutrale derde, het conflict op te lossen.’ En probeert u zich eens voor te stellen dat u daarover met partijen in gesprek bent. De mediator in strafzaken is ook om deze reden een mediator ‘met een eigen geluid’.

In dit handboek wordt elders geschreven over de basisbeginselen van mediaton (hoofdstuk 1). Vijf belangrijke beginselen zijn: neutraliteit, vrijwillige deelname van partijen, vertrouwelijkheid, zelfbeschikking van partijen en procedurele rechtvaardigheid. Deze beginselen behoeven in de praktijk van mediation in strafzaken enige nuance en enkele kanttekeningen.

Vertrouwelijkheid

Vertrouwelijkheid is bij elke mediation een aandachtspunt. In de mediationovereenkomst wordt door MfN-mediators in strafzaken vastgelegd dat alle nieuwe informatie die tijdens de mediation wordt uitgewisseld daarbuiten niet bekend wordt gemaakt zonder instemming van alle betrokkenen. Dus ook niet in een strafzaak. Dit is niet anders als in mediations buiten het strafrecht. Tegelijkertijd is deze vooraf opgelegde vertrouwelijkheid geen doel op zich, zeker omdat dit juist in de context van een openbare strafzaak kan wringen. Van Mazijk en Uitslag betogen dat de thans vigerende MfN-richtlijnen het kennis nemen van justitiële en strafvorderlijke gegevens ten onrechte lijken te koppelen aan de ‘toestemming van partijen’.²²³ Bij de uitvoering van de eerder besproken pilots kwam naar voren dat kennisneming van justitiële en strafvorderlijke gegevens – ook zonder toestemming van partijen – voor mediators in strafzaken op zijn minst zeer wenselijk is.²²⁴ Het is van belang dat erkende mediators worden opgenomen in de *Aanwijzing verstrekking van justitiële en strafvorderlijke gegevens voor buiten de strafrechtspleging gelegen doeleinden*.²²⁵

In de praktijk blijkt ook dat het voor verdachten en slachtoffers moeilijk kan zijn om zich aan de vertrouwelijkheid te (blijven) houden. Dit speelt vooral als de mediation niet (of niet geheel) oplevert wat men ervan hoopt en/of als het conflict zich afspeelde in de openbare ruimte en/of met inbreng dan wel

toeschouwen van vele betrokkenen. Ook verwijzers dringen geregeld aan op informatie over ‘wiens schuld’ het is dat de mediation is ‘mislukt’. De mediator kan hierop anticiperen in zijn voorlichting en het valt te verwachten dat hierover de komende jaren jurisprudentie zal worden gevormd.

Zelfbeschikking

De opvatting dat partijen zelf de sleutel tot verbetering in handen hebben is leidend. De mediator dient partijen daar, zeker bij een strafzaak, steeds op te wijzen. Zolang partijen met de vinger wijzen, en de andere partij als schuldige blijven zien, gebeurt er weinig tot niets aan conflicthantering, laat staan aan herstel.

Zelfbeschikking van partijen betekent dat die door alle deelnemers aan de mediation, *dus ook door de mediator*, vormgegeven moet worden. Dat is in diep-geëscaleerde conflicten zoals strafzaken een actieve verantwoordelijkheid, geen passieve. Dan moeten de interventies van de mediator zo nodig directiever en invasiever zijn.²²⁶ Bij strafzaken is veelal sprake van diep-geëscaleerde conflicten. Partijen kunnen zich soms danig op de proef gesteld voelen door de mediator. De interventies van de mediator bestaan onder meer uit het stellen van kritische vragen, het waar nodig spiegelen (of nadoen) van vertoond gedrag en vooral het niet voor zoete koek slikken van alles dat wordt beweerd bij mediations in strafzaken.

Neutraliteit

Mediators in strafzaken staan niet neutraal tegenover de daad die geleid heeft tot de strafzaak: deze daad wordt veroordeeld. Dit geldt ook voor excessief en subversief conflictgedrag van partijen. Deze thema's worden in de voorbereidende caucus en (vervolgens als het mogelijk blijkt) in gezamenlijkheid besproken. In de mediation ligt de nadruk op het mogelijke herstelproces tussen slachtoffer(s) en de verdachte(n)/veroordeelde(n). Er wordt onderzocht of de bereidheid bestaat en er mogelijkheden zijn om verantwoordelijkheid te nemen voor hetgeen tussen partijen is voorgevallen. Het begrip neutraliteit van de mediator kenmerkt zich volgens de basistheorie als objectief, waardenvrij, rationeel, kalm en rustig en boven partijen staand. Deze notie van neutraliteit is voortgebracht in westers georiënteerde samenlevingen en getuigt van technisch-rationeel denken.²²⁷ Dit type mediator kan vooral tot zijn recht komen in conflicten met een lage escalatiegraad waarbij deelnemende partijen echt willen dat er een oplossing komt. Dit verlangen vertalen zij dan in, door hen zelf genomen, stappen richting een oplossing die ook door de andere partij te (ver)dragen is.

Het begrip neutraliteit wordt door insiders en buitenstaanders vaak als een opdracht aan de mediator gezien om conflictloos, rustig en geduldig te zijn. Iets oneerbiediger: het is de plechtige opdracht aan de mediator om ‘de heilige’ uit te hangen, een toonbeeld van voorbeeldigheid te zijn. Een dergelijke houding werkt in splede en slopende conflicten – zoals menige strafzaak – eerder belemmerend dan constructief. Hoe hoger de escalatiegraad des groter de sturende meerzijdig partijdige druk van de mediator zal moeten zijn. Anders gezegd, hoe erger de kwaal, des te invasiever de ingrepen. Dit sturende gedrag vertaalt zich in het mediëren met doortastende, soms wellicht als meedogenloos ervaren, (com)passie. Mediators in diep-geëscaleerde conflicten zullen directief en conflictvaardig moeten zijn.

Co-mediation

In de besproken pilots werkten de meeste MfN-mediators bewust in co-mediation.²²⁸ Twee mediators kunnen veel meer dan een, overigens niet alleen in strafzaken. Mediations waarin de betrokkenen heftig gedrag tentoonspreiden (schreeuwen, weglopen, op tafels slaan), kunnen moeilijker worden bemiddeld door één mediator. Het werken met een co-mediator houdt de mediator bovendien scherp en kritisch op het eigen gedrag. Voorwaarde is wel dat beide mediators bereid zijn elkaar tijdens een bemiddeling professioneel de maat te nemen. Wie blind koerst op het eigen kompas raakt te gemakkelijk uit koers. De voordelen blijken legio. Huisbezoek wordt op een veilige manier mogelijk; gedraai van en manipulatie door betrokkenen zijn goed in de hand te houden en leeftijds-, man/vrouw -, culturele en religieuze verschillen worden gemakkelijker bespreekbaar.

Specifieke vaardigheden en kennis van de mediator in strafzaken

De mediator in strafzaken dient de volgende vaardigheden te beheersen en kennis te hebben opgedaan.

- kennis over herstelgerichte praktijken, zoals de herkomst van restorative justice, en hoe het toepassen van herstelrecht zich verhoudt tot het toepassen van strafrecht;
- kennis van het strafrecht en het strafprocesrecht;
- biologische kennis, waaronder kennis over de werking van onze hersenen alsmede kennis van psychologische, juridische, sociologische, filosofische en godsdienstwetenschappelijke onderwerpen;
- het kunnen schrijven van civiele (al dan niet vaststellings)overeenkomsten als afsluiting van de mediation in strafzaken;
- het kunnen maken van realistische afspraken in de context van strafrecht;

- het (her)kennen van de posities van slachtoffers en daders inclusief de emoties samenhangend met de psychologische processen van slachtoffers en daders;
- het coachend en sturend kunnen optreden in geëscaleerde conflicten in alle fasen van het mediationproces;
- bewustwording van ‘de houding’ van de mediator in strafzaken en de eigen attitude;
- kennis van de juridische aspecten van mediation in strafzaken en hoe die zich verhouden tot de verwijzers en andere betrokkenen/belanghebbenden;
- het uitvoeren van basisinterventies bij mediation in strafzaken, met name de betekenis van het toepassen van een caucus, het effectief kunnen samenwerken in co-mediation en het nemen van tijd;
- kennis over de effectiviteit van interventies in het strafrecht.

Financiering van mediation in strafzaken

Nergens ter wereld worden mediations in strafzaken door slachtoffers en daders zelf betaald. Anders dan in privaot- of bestuursrechtelijke kwesties, is het niet meebetalen van een slachtoffer vanzelfsprekend. Een verdachte is, mede omdat de strafzaak in Nederland immers doorloopt, vaak ook niet bereid de mediation te bekostigen. Nederland loopt zoals we zagen achter bij het verwezenlijken van een stabiel aanbod voor mediation in strafzaken, dit vertaalt zich evenzeer in de financiering ervan. Bij het afsluiten van de tekst voor dit handboek was een redelijke honorering van MfN-mediators nog niet geregeld. Het werken als mediator in strafzaken was om deze reden tijdens de meeste pilots van het ministerie van Veiligheid en Justitie nog verkapt vrijwilligerswerk, terwijl deze mediations wel werden uitgevoerd door hooggekwalificeerde specialisten.²²⁹ De politiepijot van de stad Utrecht was hierop een positieve uitzondering. In het kader van de uitvoering van het Utrechts mediatiemodel werden mediators in strafzaken al naar gelang de zwaarte van de zaken adequaat gehonoreerd. Mediators in strafzaken hebben zich in 2016 verenigd in de Vereniging Mediators in strafzaken.²³⁰ Een van de doelstellingen van deze vereniging is om de belangen van mediators op dit vlak te behartigen.

Noten

- ¹ Uit cijfers gepresenteerd op het Mediationcongres op 26 november 2015 blijkt dat 43% van de mediations een familiezaak betrof (zie ook mfregister.nl/cijfers-mfn-register).
- ² Hoefnagels, 2007 en Van Riemsdijk, 2013.

- 3 In het verleden werd de term scheidingsbemiddeling gehanteerd. Deze term kon echter tot verwarring leiden: het doel ervan is immers niet het verzoenen van partijen die een scheiding overwegen. De term raakte wel ingeburgerd als ‘vertaling’ van de term mediation op het gebied van (echt)scheidingen.
- 4 Zie ook Van Leuven & Hendriks, 2005.
- 5 www.villapinedo.nl, zie ook Pinedo & Vollinga, 2013.
- 6 Pont, 2013.
- 7 Zie voor het wetenschappelijk onderzoek naar de Experimenten Scheidings- en Omgangsbemiddeling Chin-A-Fat & Steketee, 2001.
- 8 Zie bijvoorbeeld *Verkenning naar de kindvriendelijke advocatuur. Een onderzoek naar de rol van de advocaat als preventieve schakel bij (v)echtscheidingen*, rapport van 30 maart 2016 en *Vechtende ouders, het kind in de knel. Adviesrapport over het verbeteren van de positie van kinderen in vechtscheidingen*, rapport van 31 maart 2014.
- 9 Van Arkel & Van Noort, 2016.
- 10 Dit neemt natuurlijk niet weg dat het in mediation ook een optie is om deskundigen bij de mediation te betrekken, zowel in de vorm als adviseur als als co-mediator.
- 11 De term forensische mediation wordt nog gebruikt in de naam van de vereniging en de stichting (zie www.forensischemediation.nl).
- 12 Na vijf jaar is deze wetgeving geëvalueerd. Over het succes van het ouderschapsplan (heeft het aan de doelen beantwoord) wordt verschillend gedacht. Zie hierover bijvoorbeeld Ter Voert & Geurts, 2013, Geurts & Ter Voert, 2014 en Spruijt, 2013.
- 13 Als beide ouders het daarover samen niet eens zijn, kan de rechtbank bepalen dat het gezag gezamenlijk wordt uitgeoefend (art. 1:253c Burgerlijk Wetboek).
- 14 Van Leuven & Hendriks, 2005.
- 15 Op grond van de wet zijn ouders tot hun kind de leeftijd van 21 jaar bereikt sowieso onderhoudsplichtig. Dit betekent dat, bijvoorbeeld in het geval een kind studeert, het voor de hand ligt dat ouders over de kosten van levensonderhoud en studie ook afspraken maken in hun ouderschapsplan.
- 16 De kinderombudsman duidt een vechtscheiding ook als een vorm van kindermishandeling. Zie het rapport *Vechtende ouders, het kind in de knel*, 2014.
- 17 Onderzoek Scholieren en Gezinnen 2010 in Spruijt & Kormos, 2010.
- 18 Visser, 2016.
- 19 Meer informatie over dergelijke programma’s is bijvoorbeeld te vinden op

de website van het Nederlands Jeugdinstituut, www.nji.nl.

- [20](#) Zie bijvoorbeeld artikel 12 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind.
- [21](#) Choy, 2015.
- [22](#) Spruijt & Kormos, 2010. Andere benamingen voor dergelijke gezinnen zijn: nieuw gezin, patchworkgezin, combinatiegezin of plusoudergezin.
- [23](#) Spruijt, 2010.
- [24](#) Zie www.cbs.nl: 34.650 in 2015; 35.727 in 2014 en 34.180 in 2013.
- [25](#) Onderzoek van het CBS samen met het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI), dat inmiddels is stopgezet.
- [26](#) Kluwer, 2013.
- [27](#) Willems & Van den Nieuwenhof, 2015.
- [28](#) Nauta, 2011.
- [29](#) Schonewille, 2007a.
- [30](#) Willems & Van den Nieuwenhof, 2015.
- [31](#) Bradley, Anderson, Baur & Klotz, 2015; De Dreu & Weingart, 2003; Jehn, 1995.
- [32](#) De Dreu & Van Vianen, 2001.
- [33](#) Hooftman e.a., 2016.
- [34](#) Bijvoorbeeld Saam, 2010.
- [35](#) McLay, 2009.
- [36](#) Pijpker & De Zeeuw, 2016.
- [37](#) Zie Van den Bossche e.a., 2008.
- [38](#) Hooftman e.a., 2016.
- [39](#) Hooftman e.a., 2016.
- [40](#) De Reuver, 2003.
- [41](#) Yang, 2015.
- [42](#) Bijvoorbeeld de Dutch Test for Conflict Handling, De Dreu e.a., 2001.
- [43](#) Rousseau, 2005.
- [44](#) Nauta & Van de Ven, 2016.
- [45](#) Download de koerskaart ongewenst gedrag op www.duurzameinzetbaarheid.nl > hulpmiddelen.
- [46](#) Nauta e.a., 2001.
- [47](#) Nauta, 2007.
- [48](#) Nauta e.a., 2001.
- [49](#) Bradley, Anderson, Baur & Klotz, 2016.
- [50](#) Pruitt, Rubin & Kim, 2003.
- [51](#) Van Gent, 2010.
- [52](#) Vogels, 2011.

- [53](#) Zie ‘Cijfers MfN-register’ op mfregister.nl.
- [54](#) Baarsma, 2012.
- [55](#) Van de Griendt & Schutte, 2006.
- [56](#) Van Gent, 2011.
- [57](#) De Dreu, Kluwer & Nauta, 2008; Jehn, Rispens & Thatcher, 2010; Jehn, Rupert & Nauta, 2006; Jehn e.a., 2010; Schonewille, 2007a.
- [58](#) Jehn, Rupert & Nauta, 2006; Jehn e.a., 2010.
- [59](#) Van de Griendt & Schutte, 2006.
- [60](#) Jehn e.a., 2010.
- [61](#) Van de Griendt & Schutte, 2006.
- [62](#) Swaab & Brett, 2008.
- [63](#) Schonewille, 2007a; Nauta, 2011.
- [64](#) De Kroon, 2011; Nauta, 2011; Van Herk, 2010.
- [65](#) De Kroon, 2011.
- [66](#) Poitras & Le Tareau, 2009.
- [67](#) Nauta & Van den Bossche, 2009.
- [68](#) De Kroon, 2011.
- [69](#) Van de Griendt & Schutte, 2006.
- [70](#) Goldberg & Shaw, 2007.
- [71](#) Goldberg, 2005.
- [72](#) Goldberg, Shaw & Brett, 2009.
- [73](#) Poitras, 2009.
- [74](#) Zuidinga, Buyink & Stoop, 2016.
- [75](#) Zuidinga e.a., 2016; Diercks, 2016; Plevier, Kramer & Emmelot, 2015.
- [76](#) Diercks, 2016.
- [77](#) Benchmark CCV, 2015.
- [78](#) In de onderwijssectoren primair en voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en volwasseneducatie en universitair onderwijs treffen we zeer uiteenlopende organisatievormen aan. In deze paragraaf wordt gebruikgemaakt van de volgende benamingen:
- als formele werkgevers: *overkoepelend bestuur* voor het bestuur (het ‘bevoegd gezag’) van een stichting of vereniging die meerdere scholen onder zich heeft. *Schoolbestuur* voor het bevoegd gezag van een stichting of vereniging die één school exploiteert. *Colleges van bestuur* voor het bestuur van een regionaal opleidingscentrum (ROC), hogeschool of universiteit.
 - als directies: *bovenschools management/manager* voor de bovenschoolse directeur (vaak in combinatie met een personeelsfunctionaris) die het

overkoepelend bestuur vertegenwoordigt. *Schoolmanagement* voor de directeur en adjunctdirecteur(en) van een school. De directeur van een school of andere onderwijsinstelling valt in dit verband onder het begrip *manager/management*.

- [79](#) Thiebout, 2007, p. 48-49.
- [80](#) Idem, p. 49.
- [81](#) Thiebout e.a., 2015.
- [82](#) Zie ook Thiebout e.a., 2015.
- [83](#) Zie ook hoofdstuk 7 en paragraaf 9.2.6 en in meer detail Thiebout e.a., 2015.
- [84](#) Bron: Nationale Onderwijsgids, 10 september 2015.
- [85](#) Thiebout e.a., 2015.
- [86](#) Zie voor meer informatie: Van Eldik Thieme & Pauw, 2014.
- [87](#) Dekker & Krooneman, 2008.
- [88](#) Zie ook Van Eldik Thieme & Pauw, 2014.
- [89](#) Jones & Kmitta, 2000.
- [90](#) Bickmore, 2002.
- [91](#) Burrel e.a., 2003,
- [92](#) Dekker & Krooneman, 2008.
- [93](#) De Peuter, 2004.
- [94](#) Pauw, 2013.
- [95](#) Jones & Kmitta, 2000; Bickmore, 2002.
- [96](#) Geijssel, Slegers, Van den Berg & Kelchtermans, 2001; Van den Berg & Vernooy, 2000.
- [97](#) Berkowitz & Bier, 2005; Wentzel, 2002.
- [98](#) CASEL, 2003.
- [99](#) Mijs, 2007.
- [100](#) Van Rooijen-Mutsaers e.a., 2015.
- [101](#) Zie ook Dierx & Van Hoek, 2012.
- [102](#) Brenninkmeijer, 2007, p. 58-65.
- [103](#) Dit is de basis van *De methode Overijssel* (De Koning & Brouwer, 2008).
- [104](#) Brenninkmeijer, 2007, p. 58-65.
- [105](#) Zie over procedurele rechtvaardigheid verder: Van den Bos & Van der Velden, 2013; Van den Bos, 2009; Van den Bos, 2007; Lind & Tyler, 1988; Tyler, 2006. Zie ook de bijdragen van Van Velthoven, 2011; Brenninkmeijer, Van den Bosch & Roell, 2012; Allewijn, 2016, over het verband tussen procedurele rechtvaardigheid en distributieve rechtvaardigheid.
- [106](#) Van den Bos, 2005, p. 273-300. Zie daarnaast Van den Bos, 2013.

- [107](#) In cursussen en trainingen wordt dan ook dikwijls het beeld opgeroepen van de ‘oen’ (open en nieuwsgierig) die ‘LSD’ (luisteren, samenvatten, doorvragen) gebruikt.
- [108](#) Scheltema, NTB, 2015.
- [109](#) Verberk, 2011, p. 51 e.v.
- [110](#) Laemers e.a., 2007.
- [111](#) De Waard e.a., 2011. Zie voor een recent overzicht ook nog Allewijn, TC, 2015.
- [112](#) De Koning & Brouwer, 2008.
- [113](#) Zie bijvoorbeeld Van der Vlugt & Versteeg, 2017. In deze verkenning wordt het belang van inzet van mediationvaardigheden en oog voor procedurele rechtvaardigheid door bezwaarmaker en vakambtenaar tijdens het horen door de bezwaaradviescommissie benadrukt.
- [114](#) Zie bijvoorbeeld de Bezwaarwijzer van de Nationale ombudsman op www.nationaleombudsman.nl. Zie ook Van der Velden, Koetsenruijter & Euwema, 2010, p. 45-46; Euwema, Van der Velden & Koetsenruijter, 2010, p. 44-64.
- [115](#) Zie hierover uitgebreider Euwema, Van der Velden & Koetsenruijter, 2010. In het zeldzame geval dat het conflict zodanig is geëscaleerd dat ook mediation zinloos is, doet het bestuursorgaan er het beste aan zo snel mogelijk een beslissing op het bezwaar te nemen, zodat het geschil aan de bestuursrechter kan worden voorgelegd.
- [116](#) Waasdorp, 2016. Zie ook Van der Vlugt & Versteeg, 2017.
- [117](#) Scheltema, 2015.
- [118](#) Pach, 2001.
- [119](#) Boekema, 2015. Zie ook de boekbespreking van Allewijn (RMThemis, 2016).
- [120](#) Allewijn, NTB, 2016, p. 222-227.
- [121](#) Herweijer & Winter, 2007, p. 235-244.
- [122](#) TNS NIPO, 2010.
- [123](#) Nationale ombudsman, 2010.
- [124](#) Van der Velden, 2010, p. 79-90.
- [125](#) Van Dam e.a., 2015.
- [126](#) Dit kan de Rijksoverheid zijn, de politie, een buitengewone opsporingsambtenaar, gemeenten, provincies, waterschappen of gemeenschappelijke regelingen. Als de burger er met de overheid niet uitkomt, dan kan hij zich tot de Nationale ombudsman of een andere ombudsvoorziening wenden.

- [127](#) Van Dam e.a., 2015.
- [128](#) Nationale ombudsman, 2013. Zie ook: Jungmann e.a., 2012.
- [129](#) Den Ouden e.a., 2013.
- [130](#) Nationale ombudsman, 2013.
- [131](#) Jacobs & Liedorp, 2016.
- [132](#) Kramer, 2015.
- [133](#) WRR, 2012, p. 21-22.
- [134](#) Van de Wijdeven, 2012.
- [135](#) Hora Adema & Van Zomeren, 2015.
- [136](#) WRR, 2012, p. 217.
- [137](#) Foque & 't Hart, 1990.
- [138](#) Nonet & Selznick, 2001.
- [139](#) Verberk, 2011.
- [140](#) Wever, 2016.
- [141](#) Kabinetsreactie 'Hoe hoort het eigenlijk? Passend contact tussen overheid en burger', 9 maart 2016.
- [142](#) NMI/Vereniging Gemeentemediation, 2013.
- [143](#) Zie Allewijn 2013, p. 135 e.v. voor strategieën die de weg van 'uitleg' naar 'commitment' vergemakkelijken.
- [144](#) Omdat zij op inhoudsniveau meestal niet beiden tevreden kan stellen, is het betrachten van procedurele rechtvaardigheid hier van het grootste belang. In de meeste gevallen waarin het in deze verhoudingen tot geëscaleerde conflicten komt, is er inderdaad op dat vlak iets misgegaan.
- [145](#) Van der Velden, Euwema & Koetsenruijter, 2010.
- [146](#) NMI/Vereniging Gemeentemediation, 2013.
- [147](#) Zie Allewijn 2013, p. 57 e.v. voor dejuridiserende strategieën.
- [148](#) MfN-statuuut voor de interne mediator bij een bestuursorgaan (versie 1 juli 2007), te raadplegen op mfregister.nl.
- [149](#) Zie ook Schonewille, 2007a.
- [150](#) Schonewille, 2004. Het onderzoek [Winst maken bij het oplossen van geschillen. Marktonderzoek conflictmanagement en mediation in Nederlandse ondernemingen](#) is te downloaden via www.toolkitcompany.com > Resource center > [Surveys and research](#) > [Surveys 2002-2009](#).
- [151](#) Zie ook Eijsbouts, 2011.
- [152](#) Schonewille, 2012.
- [153](#) Deze paragraaf is ontleend aan Schonewille 2017.
- [154](#) Leathes & Masucci, 2014.

- [155](#) *Reactive devaluation*: een aanbod van de wederpartij wordt niet beoordeeld naar de waarde, maar aan de hand van de relatie tussen degene die het aanbod doet en degene die het ontvangt. In een conflict- of onderhandelings situatie is het effect dat het voorstel van de wederpartij per definitie wordt gewantrouwd. ‘Het is jouw voorstel, dus het zal wel slecht zijn voor mij’. (Schonewille, 2012, p. 292)
- [156](#) Deze paragraaf is ontleend aan Schonewille 2017.
- [157](#) Zie ook Schonewille & Wiegman, 2006.
- [158](#) *Kwantitatief verslag Stichting ADR Centrum voor het Bedrijfsleven 1998-2004*, te downloaden via www.toolkitcompany.com > Resource center > [Surveys and research](#) > [Surveys 2002-2009](#).
- [159](#) Eijsbouts, 2008b en 2011.
- [160](#) Zie Eijsbouts, 2011. Conform de Nederlandse Corporate Governance Code 2016, bepaling 1.4.2 (i) moeten de voornaamste risico’s in het jaarverslag worden besproken. Daarbij kan gedacht worden aan strategische, operationele, *compliance* en verslaggevingsrisico’s. Voor grote ondernemingen is vanaf 2017 op dit gebied ook van belang de EU Richtlijn inzake de publicatie van de zogenaamde niet-financiële aspecten van ondernemen.
- [161](#) Schonewille e.a., 2007b.
- [162](#) American Arbitration Association, 2003.
- [163](#) Eijsbouts, 2011.
- [164](#) Deze casus heeft model gestaan voor een videodemonstratie van een grensoverschrijdende zakelijke mediation ‘Special Chemistry’. Deze video met bijbehorend rollenspel is online te bekijken op www.toolkitcompany.com > Resource center > Role plays and video’s.
- [165](#) Kennisbank ACB, 1998-2004.
- [166](#) Deze paragraaf is ontleend aan Eijsbouts, 2011, p. 322-325 met dien verstande, dat de daarin genoemde relevante aspecten in deze bijdrage zijn getoetst aan de inmiddels opnieuw vastgestelde Nederlandse Corporate Governance Code 2016.
- [167](#) Zie voor de behandeling van de verschillende visies over de relatie tussen corporate governance en maatschappelijk verantwoord ondernemen het preadvies voor de Nederlandse Juristen Vereniging, ‘Elementaire beginselen van maatschappelijk verantwoord ondernemerschap’, paragrafen 3 en 5, in Eijsbouts e.a. (2010).
- [168](#) Dit is een duidelijke wijziging ten opzichte van de vorige edities van de Corporate Governance Code, die uitgingen van het primaat van lange termijn waardecreatie voor aandeelhouders.

- [169](#) Zie Nederlandse Corporate Governance Code 2016, Principe 1.1 en *best practice* bepalingen 1.1.1. en 1.4.2.
- [170](#) Zie voor een samenvatting van het Ruggie Framework in het licht van corporate governance en conflictmanagement Eijsbouts, 2009.
- [171](#) Ruggie, 2008 (bijlage). Ruggie's catalogus van gevallen behelst naast de klassieke werknemersrechten als gelijke behandeling, verbod van kinderarbeid, veilige werksituatie, vrije tijd en familieleven, ook de rechten van gemeenschappen en eindafnemers en verwijst bij deze laatste onder meer naar rechten op leven, vrijheid en veiligheid, vrijheid van meningsuiting, privacy, adequate levensstandaard, educatie en sociale zekerheid.
- [172](#) *Prepared Remarks by Prof John Ruggie for the Public Hearings on Business and human rights of the Sub-committee on Human Rights of the European Parliament*, Brussels, 16 april 2009.
- [173](#) Ruggie, 2009, p. 23, punt 99.
- [174](#) Zie ook Rees, 2008.
- [175](#) *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights, principle 31.*
- [176](#) Voor een verhandeling over de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* 2011 met hun link naar de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen 2011 zie Eijsbouts, 2012. Voor het belang van mediation in corporate governance kan verwezen worden naar de Zuid-Afrikaanse Corporate Governance Code 2009, de zogeheten King Code, genoemd naar voorzitter prof. Mervyn King van de betrokken commissie.
- [177](#) Vgl. Schonewille & Schonewille, 2014 en Schonewille, 2016.
- [178](#) Universiteit Leuven, 2008.
- [179](#) Zie Bollen, 2010 en Bollen, z.j.
- [180](#) Bollen, 2010.
- [181](#) Bollen & Kollenhof-Bruning, 2011.
- [182](#) Tisco, 2010.
- [183](#) Bollen & Euwema, 2009.
- [184](#) Laxminarayan, Van Veenen & Gramatikov, 2010.
- [185](#) Zie over de digitale kloof o.a. Wahab, 2003.
- [186](#) Van Deursen, 2010.
- [187](#) EU, 2011.
- [188](#) Zie voor meer over de geschiedenis van het strafrecht Claessen 2011 en Dierx & Van Hoek 2012, hoofdstuk 2.
- [189](#) Dierx & Van Hoek 2012, p. 51-53.
- [190](#) Iemand is pas dader als er een onherroepelijk veroordeling is. Ten behoeve van de leesbaarheid wordt ook 'dader' gebruikt voor de mogelijke dader.

- [191](#) De informatiebrochure *U wordt verdacht van een strafbaar feit* (1 maart 2017) van het ministerie van Veiligheid en Justitie vat de rechten van de verdachte samen. Deze brochure is te downloaden via www.rijksoverheid.nl.
- [192](#) Slachtoffers hebben wel recht op kosteloze bijstand door Slachtofferhulp Nederland.
- [193](#) Lünemann & Mein 2014; Van Dijk 2009.
- [194](#) Zie hierover Korver, 2012.
- [195](#) Miers & Willemsens, 2004; Vanfraechem, Aertsen & Willemsens, 2010.
- [196](#) Pemberton, 2016
- [197](#) Christie, 1977; Hulsman, 1986; Bianchi, 1994.
- [198](#) Strang & Braithwaite, 2001.
- [199](#) In navolging van conflicthanteringsmethoden van de inheemse bevolking die in Nieuw-Zeeland ook in het jeugdstrafrecht werden toegepast.
- [200](#) Dierx & Van Hoek, 2012, p. 171; Tausk, 2017.
- [201](#) Putnam 2000; Hirschi 2012; Wikstrom & Samson 2003; De Winter 2011 en 2012.
- [202](#) Caulfield, 2000; Pauw, 2015 en 2016; Dierx & Verhoeff, 2013. Beoefenaren van het herstelrecht maken zelf onderscheid tussen ‘een minimalistische visie’ op de reikwijdte van herstelrecht en ‘een maximalistische’. Dit is een debat over de vraag of herstelrecht meer op het strafrecht geënt zou moeten zijn of ook pedagogische en democratische aspiraties mag hebben. Dit onderscheid gaat het bestek van dit hoofdstuk te buiten.
- [203](#) Zehr, 2002; vgl. Sharpe, 1998.
- [204](#) Slachtoffer in de zin van het strafrecht is degene die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden. Deze juridische beperking geldt niet in het herstelrecht, waar vrijwilligheid bij het nemen van verantwoordelijkheid voorop staat.
- [205](#) Sherman & Strang, 2007; Boone & Brands, 2013; Claessen e.a., 2013 en 2015.
- [206](#) We spreken over ‘mediation als diversie’ als een geslaagde mediation een op zichzelf staande afdoening van een strafzaak zou zijn; in andere landen komen dergelijke stelsels waarbij een geslaagde mediation automatisch tot seponering van de strafzaak leidt wel voor (Miers & Willemsens, 2004).
- [207](#) Voor de inwerkingtreding van artikel 51h Sv was Slachtoffer in Beeld (afgekort SiB; een dochterorganisatie van Slachtofferhulp Nederland) in 2006 door de overheid aangewezen om zogenaamde slachtofferdadergesprekken te organiseren. Deze gesprekken waren oorspronkelijk bedoeld om emotioneel herstel te bevorderen, zonder gevolgen voor het

strafproces. Tijdens de eerder genoemde rechtbankpilots werd 50% van de strafzaken doorverwezen naar in mediation in strafzaken gespecialiseerde MfN-mediators en 50% van de zaken naar bemiddelaars van SiB (de organisatie heeft voor 2017 een naamsverandering aangekondigd).

- [208](#) In werking sinds 1 januari 2012 en tot stand gekomen onder invloed van Europese richtlijn 2012/29/EU van 25 oktober 2012 (PbEU 2012, L 315).
- [209](#) De in dit lid bedoelde algemene maatregel van bestuur (hierna: AMvB) is het Besluit van 24 augustus 2016 houdende regels voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, *Stb.* 2016, nr. 310. Deze AMvB is door het ministerie van Veiligheid en Justitie aangeboden aan de Tweede Kamer, tezamen met het Beleidskader Herstelbemiddeling (*Kamerstukken II* 2016/17, 33552, 23).
- [210](#) Op 22 maart 2016 werd door de Tweede Kamer de motie van PvdA-Kamerlid Jeroen Recourt aangenomen die ertoe strekt dat herstelrecht in het aangekondigde Herziene Wetboek van Strafvordering een structurele basis krijgt op het niveau van politie, officier van justitie en rechter (*Kamerstukken II* 2016/17, 29 279, nr. 307). De Stichting Restorative Justice Nederland heeft daartoe in februari 2017 een proeve van een wetsvoorstel aangeboden (Blad e.a., 2017). Op 8 december 2016 nam de Tweede Kamer een amendement op de begroting van Veiligheid en Justitie aan met als doel een budget van 1,5 miljoen euro voor mediation in strafzaken veilig te stellen (*Kamerstukken II* 2016/17, 34 550 VI, nr. 37). Op 21 februari 2017 steunde de Tweede Kamer twee moties over mediation in strafzaken: de eerste om structureel budget voor mediation in strafzaken te reserveren (*Kamerstukken II* 2016/17, 29 911, nr. 147) en de tweede spreekt steun uit aan het Utrechts mediatiemodel (*Kamerstukken II* 2016/17, 29 911, nr. 148).
- [211](#) Bij jonge daders dringen slachtoffers geregeld aan op voltooiing van een school- of vakopleiding.
- [212](#) Zie hierover Bijlsma, Dierx & Verhoeff 2015; Bijlsma & Dierx, 2016; Elfallah & Dierx 2016.
- [213](#) Cleven, Lens & Pemberton, 2015.
- [214](#) Zie bijvoorbeeld de beschrijving van de mediation die naar aanleiding van een vechtpartij van minderjarige leerlingen in het voortgezet onderwijs – vastgelegd op Youtube en met zwaar lichamelijk letsel tot gevolg – werd aangeboden (Delleman & Dierx, 2016).
- [215](#) (Broek 2007 en 2015). De ervaring van kleineren door afwijzen kan een pijn tweewegbrengen, die hersenfuncties aan het werk zet die ook bij fysieke pijn actief zijn. Schaamte kan zo een bron van agressie worden: om te voorkomen dat we ons machteloos en waardeloos voelen. Deze schaamte

kan gepaard gaan met de (driftige) neiging om de schuld buiten zichzelf te plaatsen en om ‘terug te slaan’ (vergelding), waarbij weinig ruimte overblijft voor empathie. Het vertoonde gedrag leidt tot een nog verdere verwijdering van diegene en/of datgene dat de schaamte veroorzaakt. En verdiept zo het ontstekingsmechanisme waardoor de onder hoogspanning staande banden nog verder worden opgepompt. Als vervolgens de mogelijkheden niet bestaan om de sociale banden (opnieuw) aan te halen ligt een nieuwe en heftiger escalatie voor de hand.

- [216](#) Zie op www.rechtspraak.nl o.a. de *Oriëntatiepunten voor straftoemeting* en overige LOVS-afspraken en de download *Slachtoffer en de Rechtspraak*.
- [217](#) Een mediation kan natuurlijk ook geslaagd zijn zonder op papier vastgelegd resultaat.
- [218](#) Beleidsregels Strafprocesrecht, ministerie van Veiligheid en Justitie, BWBR0021178, 2011.
- [219](#) Zie ook de Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel op www.rechtspraak.nl.
- [220](#) Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat een slachtoffer zijn bevoegdheid om afspraken te maken over schadevergoeding heeft gecedeerd aan zijn werkgever (bij de arbeidsovereenkomst) of aan zijn ziektekosten- en/of arbeidsongeschiktheidsverzekeraar.
- [221](#) Ook al denken veel mensen dat zij een aangifte later nog kunnen ‘intrekken’: dit is niet het geval. Afgezien van de uitzonderingen die gelden bij zogenaamde klachtdelicten of de gevallen waarin de politie of het Openbaar Ministerie op grond van een belangenafweging de strafrechtelijke interventie achterwege kunnen laten; zie bijvoorbeeld de Aanwijzing huiselijk geweld (en eengerelateerd geweld) en kindermishandeling van het College van Procureurs Generaal (het hoogste orgaan van het Openbaar Ministerie). De politie kan ook op heterdaad betrappen en ambtshalve de vervolging opstarten.
- [222](#) Bijlsma, 2016.
- [223](#) Van Mazijk & Uitslag, 2016, p. 61.
- [224](#) Daarom sloten MfN-mediators in de Utrechtse politiepijlot een convenant met de lokale verwijzers die het uitwisselen van dergelijke informatie mogelijk maakte.
- [225](#) Aanwijzing van het College van Procureurs Generaal op basis van de Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens, d.d. 1 september 2013; Bijlsma, Dierx & Verhoeff, 2015, p. 33.
- [226](#) Glasl, 2015.

[227](#) Benjamin, 2001 en 2003; Field, 2017; Jordaan, 2016.

[228](#) Bijlsma & Dierx, 2015.

[229](#) Zie ook Dierx, 2016.

[230](#) www.vmsz.nl.